

Beérkezett: 2025. 03. 29. Elfogadva: 2025. 04. 02. Megjelent: 2026. 02. 28.

Szili Henrietta

Nyelv- és beszédfejlesztés kisiskoláskorban

Kedves Olvasók!

2006 óta dolgozom tanítóként a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolájában. Szakvezető pedagógusként a hallgatókkal is megismertetem a tanítás szépségeit. A nyelv- és beszédfejlesztő szakot 2010-ben végeztem, azóta az ott tanultakat folyamatosan beépítem az óráimba. Elsősorban 1. és 2. osztályos gyermekekkel foglalkozom, őket vezetem be a hangok és a betűk világába.

Már óvodáskortól kezdve folyamatosan nagy szükség van a gyermekek beszédének a fejlesztésére, az iskolába lépve az olvasás-írás tanítása során fokozottan kell erre figyelni. Iskolába kerüléskor sok tanuló logopédiai problémákkal küzd, a kisgyermekek hangképzése bizonytalan. A tapasztalat azt mutatja, hogy egyre több a fejlesztésre szoruló gyermek. Ennek oka szerteágazó, jelen munkámban inkább a tanórai fejlesztés lehetőségeire hoztam néhány példát. A nyelv- és beszédfejlesztés nem csak a magyarórák feladata, szeretném megmutatni, hogyan valósul meg a folyamat az 1. és a 2. osztályban az olvasás-, az írás- és az anyanyelvi órákon.

Légzőgyakorlatok

Óráimat gyakran légzőgyakorlattal kezdem, hiszen a kifejező beszéd alapja a biztonságos légzés. A beszéd a belégzéssel indul, és a kilégzés a gégében hanggá alakul. A hang a szájban hangzóvá válik, létrejönnek a szavak és a mondatok, amelyeket dallamosan ejtve, szünetekkel tagolva, hangsúlyozva értelmes közlésekké rendezünk. A helyes légzés megtanulása egyáltalán nem nehéz, a gyerekeknek el kell jutniuk az automatizmus kialakulásának szintjéig (Montágh 1989). Néhány példán keresztül mutatom be, milyen gyakorlatot végzünk a helyes beszédlegzés kialakítására.

Alagút

A gyakorlat során a gyermekek egymással szemben ülnek az asztalnál, összefogott kezük az alagút.

Tanítói utasítás: Fújjátok át egymásnak a pinponglabdát! (Változat: hengeres és szögletes ceruza átfújása.)

Tanítói utasítás: Búvároknak képzeljük magunkat, gyakoroljuk a lassú ki- és belégzést!

Rövid verseket, mondókákat tanulunk, mondunk, alkalmanként hangerőgyakorlattal is játszunk. Példa: *Egy icike picike pocakos pocok pocakon pöckölte az icike picike pocakos pockot. Erre az icike picike pocakon pöckölt pocakos pocok pocakon pöckölte az icike picike pocakot pöckölő pocakos pockot (1).*

Artikulációs gyakorlatok

A hangképző mozgások rendkívül gyorsan követik egymást. Az átlagos emberi beszédben percenként 200-210 szótagot mondunk ki, tehát másodpercenként 8 hangot képzünk, ez másodpercenként 800 olyan parancs, amelyre oda sem figyelünk (Montágh 2006). A magánhangzókat gyakran a kelleténél zártabban ejtjük, ez gyakran összefügg a fogak nem megfelelő helyzetével. Kisiskolásoknál a fogváltás miatt előfordul, hogy az adott hang megfelelő képzéséhez hiányzik néhány fog, ez megnehezíti a hang helyes ejtését. Gyakori hiba

a helytelen ritmusú magánhangzóejtés. Fontos, hogy az á és az é hangokat mindig hosszan és az a és az e hangokat pedig röviden ejtessük a gyermekekkel. A többi hangnál is hasonló a helyzet, ékezetből függően mindig rövid vagy hosszú az ejtés, akkor is, ha a szövegkörnyezet akár mást kíván (Montágh 2006).

Néhány gyakorlati példa artikulációt fejlesztő feladatra.

Tanítói utasítás: Utánozd a következő hangokat: kismalac (*u-i*), pólyás baba (*o-á*), farkas (*a-ú*), csacsi (*i-á*), mentőautó (*i-ó*) hangját! Figyeld a tükörben, hogyan áll az ajkad!

Tanítói utasítás: Harapdald az alsó ajkad a felső, a felső ajkad az alsó fogsoroddal!

Tanítói utasítás: Fújd el a vattacsomót, a tollpihét, a gyertyalángot!

Tanítói utasítás: Dobj pusztit valakinek!

Tanítói utasítás: Formázz gombócot a szádban, fújd fel az egyik oldalon a szád, majd a másik oldalon ismételd ugyanezt!

Tanítói utasítás: Utánozzunk nevető és komoly bohócot! Kerekítsd az ajkaddal: úgy-így, úgy-így! (Fazekasné 2006)

Új hang tanításakor mindig szemben ülnek egymással a gyerekek, kiejtik egymásnak az adott hangot. Megfigyelik, hol is képződik a hang, illetve mibe ütközik a kiejtéskor. Ugyanezt tükör segítségével is vizsgáljuk, ha hiányzik valakinek a partársa.

Gyakran alkalmazok mozgással kísért verseket, amelyek artikulációs gyakorlattal párosulnak, emellett fejlesztik a gyerekek memóriáját is. Kisiskoláskorú gyermekeknek még nagy szükségük van mozgásra, így gyakran az órán belül is tervezek apróbb mozgásokat, ujjgyakorlatokat, amelyek fenntartják a motivációt és a figyelmet. Balla Piroska egy versét mutatom be mozdulatsorral, ujjainkat tornáztatjuk írásórán lazításként, pihenésként.

Balla Piroska: Tavaszi mondóka

*Hüvelykujjam napsugár,
mutatóujjam kismadár,
középső ujjam lágy szellő,
gyűrűsujjam zöld erdő,
a kisujjam kikelet,
elűzi a hideget. (2)*

Légző-, hangutánzó és relaxációs gyakorlatok

Háromféle légzést különböztetünk meg: rekesz-, mell- és váll-légzést. A tanítás során a rekeszlégzést részesítjük előnyben, mert ez a legalkalmasabb a gyors, mély belégzésre és a nyugodtan adagolt kilégzésre. A lelkiállapot nagymértékben tükröződik a légzésformákban. Gondoljunk itt az idegesség, a harag, az aggodalom, az elmélyült gondolkodás légzésformáira. Nem utolsósorban a testi állapot is megjelenik a légzésben (Montágh 1989). Ezért is fontos, hogy néha ne csupán légzéstechnikai feladatokat végezzünk, hanem kombináljuk a fejlesztést relaxációs gyakorlattal. Nem ismerjük minden gyermek épp aktuális érzelmi és testi állapotát, milyen hatások érték az óra előtt, ezért jólesik nekik a lelki feltöltődés, és talán sikerül az érzelmeikre is pozitív hatást gyakorolni. Ha az alábbi gyakorlatot alkalmazzuk, indíthatjuk relaxációs zenével.

Tanítói utasítás: Gondolatban sétáljunk az erdőben, halljuk, ahogy susognak a falevelek (mély levegő, kilégzés s hanggal)!

Zümmögjünk, mint egy darázs! (*z hangoztatása*)

Döngicséljünk, mint a méhecskék! (zs hangoztatása)

Messze bőg egy szarvas, utánozd a hangját! (halk a hang)

A patakából kidugták a fejüket, csodálkozzunk, mint a halak! (ó hosszan)

A fűben sziszegett egy kígyó, utánozzuk! (sz-sz-sz-sz)

Találtam egy pityangot, fújjuk el! (mély levegő, kilégzés kifújással)

Hallom, hogy közeleg a vihar, suttogjunk! (suttogott ú)

Gyorsan üljünk autóba, és menjünk haza, utánozzuk a kocsi hangját! (brrr)

Ajak- és nyelvyakorlatok

A nyelv a szájüreg egyik legfontosabb része. A beszédhangok előállításához szükséges artikulációs folyamatokban aktívan részt vesz. A nyelvi mozgások finom koordinációja alapvető a tiszta, érthető beszéd létrehozásához, ezért ezeknek az izmoknak az erősítése is fontos feladat. Néhány fejlesztő gyakorlat, amelyek jól szolgálnak a nyelv izmainak erősítésére.

Tanítói utasítás: Képzeletben kenjük be az ajkunkat fölül csokival, mézzel stb., és addig nyalogassuk egyik irányból a másikba, szájuztól szájuzig, ameddig mindent le nem nyaltunk, azután ugyanezt tegyük az alsó ajkunkkal is!

Csokievés után fogmosás: Nyalogassuk a felső fogsorunkat nyitott szájjal, ügyeljünk arra, hogy ne csak középen mozogjon a nyelvünk, hanem az „elbújt” fogainkat is simogassa!

Gyakorlatok a hang- és a betűtanításhoz

A szókincsbővítés minden óra feladata. Ha ezt kombináljuk a hang- és a betűtanítással, az új hangot jobban tudjuk rögzíteni. Erre rengeteg lehetőség van, egyet hoztam közülük. A jól ismert betűvonat alapján nemcsak vonattal, hanem más járművel is eljuthatunk Betűországba. Ha tanultunk egy új hangot, olyan járművel utazunk, amelynek a kezdő hangja az új hang. Például: ha az *m* hangot tanuljuk, Macivárosba utazhatunk motoron, mozdonyal, metróval.

Tanítói kérdés: Mit ehetünk Macivárosban? Mákostésztát, muffint.

Tanítói kérdés: Mit csinálhatunk Macivárosban? Mesélünk, mozizunk, motorozunk.

A kérdések száma végtelen, a fantáziánktól függ, hogy mennyi kérdést tudunk feltenni.

Memóriafejlesztő gyakorlatok

Az emlékezet az információ feldolgozására, tárolására és visszakeresésére való képesség. Az életben elérhető sikerek részben azon múlnak, hogy tudjuk-e rögzíteni tapasztalatainkat az emlékezetünkben, részben pedig azon, hogy ezen tapasztalatokat elő tudjuk-e hívni az emlékezetünkéből (Baji-Gál 2000). Ha módot adunk a gyermekeknek a memória „tornáztatására”, és meg is beszéljük velük, hogyan jegyezhetnek meg dolgokat, akkor tudatosan használhatják az emlékezőképességüket. A tanuláspszichológusok is bebizonyították, hogy leghatékonyabban gyakorlati cselekedetek révén lehet tanulni:

- 10%-át jegyezzük meg annak, amit olvasunk,
- 20%-át annak, amit hallunk,
- 30%-át annak, amit látunk,
- 50%-át annak, amit hallunk és látunk,
- 70%-át annak, amit önmagunk beszélünk,
- 90%-át annak, amit önállóan kipróbálunk és végrehajtunk (Baji-Gál 2000).

Az egyik legkedvesebb memóriagyakorlatomat mutatom be, amelyet 2. osztálytól sűrűn alkalmazok, amikor már tanultuk a szorzótáblát, így megjelenik a tantárgyi koncentráció is az olvasásórán. Természetesen bármilyen tanórán alkalmazható, az adott tananyagot segítve.

Tanítói utasítás: Írjátok hármával egy számsorozatot 0-tól kezdve folyamatosan! Amíg írtok, mondok 7 szót, amit meg kell jegyeznetek. De leírni még nem szabad, csak ha már elhangzott az összes szó.

A szavak a következők: *mézeskalács, királylány, kastély, kívánság, próbatétel, Üveghegy, hétfejű sárkány.*

Ellenőrzés: Meddig jutottak a számsorozattal, illetve hány szót tudtak megjegyezni és leírni?

A gyakorlatnak több kivitelezése is lehetséges, korosztályonként változtatható a számsorozat nehézsége és a szavak hosszúsága. Természetesen lehet ezeket a szavakat az adott tananyag köré is csoportosítani, jelen esetben egy meséhez.

Ezek a gyakorlatok színesítik, változatosabbá teszik a gyermekeknek és a tanítóknak is a tanítást-tanulást, amellet, hogy nagyon jól fejlesztenek. Játsszani mindenki szeret, legyen az felnőtt vagy gyermek. Tudjuk, hogy az iskolába kerülő gyermek fő tevékenysége a játék, létszükséglet számukra. Ezekkel a gyakorlatokkal észre sem veszik, hogy játszva tanulnak. A játékos munka teremti meg azt az élményt, amelyben a gyermek tevékenykedni szeret, és örömet szerez számára. A teljesség igénye nélkül adtam közre ezeket a gyakorlatokat, remélve, hogy sikerült néhány gyakorlati példával gazdagítani az ötlettárat.

Szeged, 2025. március 27.

Tisztelettel:

Szili Henrietta

szakvezető tanító

SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú

Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája

Irodalom

Baji-Gál Ferencné 2000. *Drámapedagógia alkalmazása*. Pedellus Tankönyvkiadó Kft. Debrecen.

Fazekasné Fenyvesi Margit 2006. *A beszédhallás fejlesztése 4–8 éves életkorban. Módszertani segédanyag óvodapedagógusoknak és tanítóknak*. Mozaik Kiadó. Szeged.

Montágh Imre 1989. *Nyelvművesség. A beszéd művészete*. Múzsák Közművelődési Kiadó. Budapest.

Montágh Imre 2006. *Tiszta beszéd*. Holnap Kiadó. Budapest.

(1) Nyelvtörök. <https://nyelvtorok.hu/egy-icike-picike-pocakos-pocok/> (2025. március 27.)

(2) Balla Piroska 2025. *Tavaszi mondóka*. <https://www.koloknet.hu/ovoda-3/10-tavaszi-mondoka-babaknak-kisgyerekeknek-beszedindulashoz-beszedfejlodeshez> (2025. március 27.)

Henrietta Szili: Language and speech development in early school years

Kulcsszók: anyanyelv-pedagógia, beszédfejlesztés, nyelvi fejlesztés, gyakorlatok, kisiskoláskor

Keywords: first-language pedagogy, speech development, language development, exercises, early school age

Az írás szerzőjéről

Szili Henrietta

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája, Napközi Otthonos Óvodája, Szeged, Magyarország

szili.henrietta[kukac]gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-8060-692X>

Copyright © 2026 Henrietta Szili

This is an open-access article. This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).